

джує думку про те, що всі частини річкової долини перебувають в тісній парагенетичній, метаболічній взаємодії, утворюючи єдине ціле, здатне реагувати на зміну активності ендогенних і екзогенних процесів [9]. То ж для поліпшення ситуації та збереження геобіорізноманіття потрібно оптимізувати структуру нині діючого РЛП «Гадяцький», враховуючи принцип функціональної взаємозв'язаності [4, 10].

Література

1. Зуб Л.М., Карпова Г.О. Малі річки України: характеристика, сучасний стан, шляхи збереження. – 1991 р. 2. Паламарчук М.М., Ревера О.З. Нове життя малих річок. – К.: Урожай, 1991. 3. Малі річки України: Довідник / А.В. Яцик, Л.Б. Бишовець, Є.О. Богатов та ін.; за ред. А.В. Яцика. – К.: Урожай, 1991. 4. Мовчан В.В. Регіональний ландшафтний парк «Гадяцький»: структура та шляхи оптимізації // Наук. зап. Сумського держ. пед. ун-ту ім. А.С.Макаренка. Географічні науки. – 2013. – Вип. 4. – С. 57-62. 5. Корнус А.О., Корнус О.Г., Мовчан В.В. Ландшафтне планування при організації природоохоронних систем у лісостеповій зоні України // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту. Серія: географія. 2010. – №1 (випуск 27). – С. 304-308. 6. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О.М. Байрак, Н.О. Стецюк. – Полтава, Верстка, 2005. – 248 с. 7. Нешатаев Б.Н. Надпойменные террасы долинно-речных систем верхних течений Псла и Ворсклы, их генезис и геоэкологическая оптимизация // Наук. зап. Сумського держ. пед. ун-ту ім. А.С.Макаренка. Географічні науки. – 2010. – Вип. 1. С. 32-48. 8. Гармаш Т.П. Нариси з історії природоохоронної справи на Полтавщині (XIX – перша третина XX століття). – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2001. – 364 с. 9. Нешатаев Б.Н. Методологические аспекты физико-географического исследования долинно-речных систем // Физико-географические основы развития и размещения производственных сил Урала. – Пермь, 1993. – С. 42-49. 10. Нешатаев Б.Н. Принцип функциональной сопряженности региональных природно-территориальных комплексов и природно-заповедных систем // Сучасні проблеми геоекології та раціонального природокористування Лівобережної України: Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 160-річчю з дня народження В.В. Докучаєва. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. – С. 36-43.

Summary

Movchan V.V. **The Character of Human Pressure on Natural Complexes of the Psel Valley-River System in its Middle Flow.**

In this article, a short description of some types of anthropogenic impact on the valley landscapes of the middle reaches of the river and Psel right tributary – river Grun.

УДК 911.1 (477.52)

Ж.В. Денисенко, В.В. Чайка

КЛІМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУМСЬКОГО РАЙОНУ

В статті розглядається стан провідних погодних параметрів в межах Сумського району. Охарактеризовані аномальні погодні явища останніх років на території дослідження.

Постановка проблеми. Територія Сумської області – одна з найбільш континентальних областей України. Коефіцієнт континентальності дорівнює 45% [3]. До основних кліматоутворюючих чинників, що визначають клімат Сумсь-

кого району відноситься широта місця, циркуляція повітряних мас та віддаленість від океанів і океанічних течій. Метеорологічний режим погоди представлений багатьма параметрами, які змінюються по сезонах року і залежать від багатьох чинників. Протягом останніх років відбувалися суттєві зміни погодних умов не лише на території Сумського району. Людині вкрай важливо визначити системність цих змін.

Виклад основного матеріалу. Радіаційний режим. Широта місця визначає надходження сонячної радіації, що формує термічний режим території і, відповідно, визначає радіаційний баланс району, який складається із річних величин прямої, розсіяної та відбитої сонячної радіації.

На території Сумського району при безхмарній погоді максимальне можливе значення сумарної радіації може скласти 150 ккал/см^2 на рік. Це майже стільки ж, скільки має Крим при звичайному перебігу погоди. Хмарність знижує кількість сумарної сонячної радіації в Сумському районі майже вдвічі – до $90\text{-}95 \text{ ккал/см}^2$ на рік. В середньому, на території району, за рік буває 105 похмурих днів. А загальна кількість годин сонячного сяйва становить близько 1800 годин [3].

Кількість відбитої сонячної радіації змінюється по сезонах року. В зимовий час альbedo залежить від кількості днів, протягом яких тримається сніговий покрив. В решту сезонів року час альbedo зменшується і залежить від різноманіття елементів ландшафту. В теплий період року суттєва різниця значень відбитої сонячної радіації спостерігається між лісовими і сільськогосподарськими угіддями. Влітку альbedo хвойного лісу складає 10-12% для пшеничних полів змінюється в інтервалі від 12 до 40% у відповідності до стадій її дозрівання. В середньому, для Сумського району альbedo, виходячи з площі, зайнятої лісовими угіддями, в зимовий період дорівнює 60%, а влітку – 19% [2].

Радіаційний баланс в Сумському районі взимку від'ємний. Позитивних значень він набуває в березні – $0,2 \text{ ккал/см}^2$. Максимальні величини радіаційного балансу спостерігаються в червні-липні – $8,0\text{-}8,5 \text{ ккал/см}^2$. З серпня радіаційний баланс рівномірно зменшується і в листопаді набуває нульових значень. Річні суми радіаційного балансу по району становлять $40\text{-}42 \text{ ккал/см}^2$ [3].

Циркуляція атмосфери. Помірні широти, в яких знаходиться Сумський район визначають характер повітряної циркуляції протягом року. Саме тому переважаючими вітрами є західні, північно-західні і південно-західні. Відхилення від суто західного напрямку відбувається за умов циклонічної діяльності в межах західного переносу. Рух повітря в циклонах, в північній півкулі, відбувається проти годинникової стрілки. Наслідком цього є відхилення вітрів над те-

риторією Сумського району від сучасного західного напрямку. Влітку західний перенос слабшає і вітровий режим формується, в основному, з вітрів північно-західного напрямку, а звичайна швидкість вітру не перевищує 5 м/сек. Циклональна діяльність чергується з антициклональним типом погоди, при якому вітри мають південний, або південно-східний напрям.

Найпотужніша циклонічна діяльність спостерігається взимку. Західний перенос підсилюється сезонним баричним центром низького тиску, що встановлюється над о. Ісландія. З проходженням циклонів в Сумському районі пов'язані відлиги. Інколи вони можуть тривати декілька тижнів. Підвищення температури повітря спричиняється надходженням повітряних мас з північної Атлантики, які прогриваються над Гольфстрімом і, водночас, насичуються вологою. За тривалих відлиг температура повітря стає позитивною, а сніговий покрив може сходити весь. Взимку 1975 року спостерігалася відлига, тривалістю 20 днів, коли середньодобова температура повітря становила $+1...+2^{\circ}\text{C}$, а у окремі дні – підвищувалася до $+10^{\circ}\text{C}$.

При проходження циклонів, в їх тилову частину втягуються арктичні повітряні маси, внаслідок чого в Сумському районі встановлюється антициклонічний тип погоди. Відбувається різкий перепад температури повітря. Середньодобові температури різко знижуються до -25°C і можуть спостерігатися протягом 15 днів.[2]. Восени і навесні вторгнення арктичних повітряних мас призводить до приморозків на ґрунті. Влітку температура повітря також може знижуватися до від'ємних значень і, навіть, супроводжуватися снігопадом на початку червня, як це відбулося в 1980 р., хоча це досить рідкісне явище.

Температурний режим. Середні температури найхолоднішого місяця – січня $-7,1... -8,0^{\circ}\text{C}$. З квітня починається інтенсивне підвищення середніх місячних температур повітря від $+5$ до $+16^{\circ}\text{C}$. У липні температура повітря досягає найвищого значення від $+16,6$ до $+20,1^{\circ}\text{C}$ [1].

Річний хід температури повітря Сумського району – континентальний. Середні добові температури, які спостерігаються в окремі дні в одних і тих же пунктах, відрізняються від середніх місячних. Так, в літній період температури повітря можуть підвищуватися від $+32$ до $+37^{\circ}\text{C}$ і навіть до $+41^{\circ}\text{C}$ (2010 р.) Кількість днів на рік з середньодобовими температурами близько від $+25$ до $+30^{\circ}\text{C}$ невелика, всього 4-5 днів. Випадки, коли середня температура доби перевищує $+30^{\circ}$ досить рідкісні: 1 на 30 років. Річна амплітуда середньомісячних температур повітря становить близько 38°C . Річний хід абсолютних мінімумів паралельний середнім місячним температурам. Сильні морози характерні для січня-лютого, хоча в окремі роки вони можуть бути в грудні, а рідше і в березні.

Річна кількість опадів складає близько 600 мм. Відхилення від річної норми в м. Суми мають інтервал від 340 до 883 мм при середній багаторічній кількості 549 мм. У 1980 році повсюдно по району випало 800-825 мм. Річний хід опадів характеризується одним максимумом і одним мінімумом. Звичайно опади теплого періоду складають 70% від кількості річних. Максимум опадів за місяць спостерігається в липні (близько 70 мм), а на південь від м. Суми – в червні; мінімум – в лютому близько 25 мм [2]. У холодну пору року на території району частина опадів випадає у вигляді снігу. Сніжний покрив в Сумському районі встановлюється 10-20 листопада і лежить близько 100 днів. Сталий сніговий покрив встановлюється 10-20 грудня. Хоча протягом зимового сезону сніговий покрив може сходити декілька разів при тривалих відлигах.

Погодні аномалії. Аномальні погодні явища на території Сумського району спостерігаються протягом останніх декількох років. Після унікально спекотного літа 2010 року контрастні зміни погодних умов навесні ми спостерігали протягом останніх двох років. В березні 2013 року відбулося декілька снігопадів. Після кожного снігопаду сніг сходив весь. Найпотужнішим виявився останній. На наше прохання студенти природничо-географічного факультету К. Войтенко, В. Кушвід, К. Луговик здійснили виміри запасів вологи в сніговому покриві, створеному останнім снігопадом. За результатами вимірів вміст вологи в сніговому покриві над 5 мм шаром льоду на ґрунті склав 32 мм, що в сумі за один снігопад становить майже десяту частину від річної норми опадів.

В протилежність попередньому року, в березні 2014 року двічі по 7-8 діб спостерігалася спекотна погода з температурою повітря вдень близько +20°C.

Висновки. Висновки відносно змін кліматичних умов на підставі двох останніх років робити зарано. Зі слів старожилів відомо, що в 1947 році спостерігалися такі самі високі добові температури з такою ж самою тривалістю, як і в 2010 році. Для нас вкрай важливо знати, які погодні сюрпризи є у природи і коли саме вони стануться. Варто продовжувати спостереження за погодними умовами, які безумовно відбиватимуться у навколишньому середовищі.

Література

1. Атлас Сумської області. – К. : Управління картографії, 1995. – 40 с.
2. Корнус А.О. та ін. Географія Сумської області: природа, населення, господарство. – Суми: ФОП Наталуха А.С., 2010. – 184 с.
3. Леонтьєва Г.Г. Географія рідного краю : регіональний посібник : 5 клас. – 4-е вид. – Суми : Нота бене, 2002. – 75 с.

Summary

Denysenko Z.V., Chaika V.V. **The Climatic Characteristics of the Sumy District.**

This paper considers the major weather parameters within the Sumy district. Author examined abnormal weather events of recent years in the study.